

Začetki konjskih dirk v Šentjerneju

Podobno kakor v Ljutomeru, kjer so bile 1874 prve konjske dirke na Slovenskem in sploh na ozemlju današnje Jugoslavije¹, smo tudi za začetke konjskih dirk v Šentjerneju, se pravi za 1889 in naslednja leta, v poglavitnem zadosti poučeni o namenih, zavoljo katerih so priklicali v življenje ta tekmovanja.

Letnica 1889 spričuje, da so v Šentjerneju kmalu sledili zadevni dejavnosti na slovenskem Štajerskem, kjer so po zgledu ljutomerskih konjskih dirk organizirali v pičlem desetletju še konjske dirke v Radgoni (od 1877), Cmureku (od 1878), Žalcu (od 1881) in Mariboru (od 1883)². Toda medtem ko je bila na slovenskem Štajerskem izvedba konjskih dirk ponajveč v rokah dirkalnih društev³, je bilo to v Šentjerneju drugače. Konjske dirke v Šentjerneju je v prvem obdobju, tj. do njihove opustitve 1902, prirejala Kranjska kmetijska družba.⁴ Nameni pa so bili enaki kakor na slovenskem Štajerskem: na konjskih dirkah naj bi se preskušale zmožnosti konj in tako izbirale najboljše živali za plemo, to pa naj bi omogočalo boljšo prodajo konj.

Tajnik Kranjske kmetijske družbe Gustav Pirc je takole razlagal nakazane načrte: „... Konjereja na Kranjskem, zlasti na Dolenjskem, in to pa posebno še okoli Šent Jarneja je na čast tamošnjim kmetovalcem, res prav lepo napredovala. Vzrejajo najlepše konje za kočijo ter jih precej drago prodajajo, a bi jih še draže, če bi sloveli dolenjski konji tudi za hitre dirjače. Smelo trdimo, da bi Dolenjci prodajali svoje konje še dvakrat, trikrat draže, ko bi bili na glasu hitrih dirjalcev. Kakor si je Dolenjec priredil konj, ki se odlikujejo z lepo vnanjostjo, tako si more tudi takih, ki slove za hitre. To si je namenila poskusiti naša c.kr. kmetijska družba v Ljubljani.

Rekli smo, da se da marsikatera notranja lastnost živalska zboljšati in ojačiti, ako žival primerno urimo in vadimo. Povečane in ojačene lastnosti pa prenese potem žival tudi na svoj zarod, in tako se moremo dokopati po več rodovih do splošno zboljšanega plemena...

Ako hočejo torej Dolenjci svoje konje narediti hitrejše, morajo jih pravilno vaditi v hitrem teku... Predobro pa poznamo naše kmetovalce, kateri bodo, prebravši tudi te vrste, morda rekli, da prav govorimo, a svojih konj vender ne bodo vadili hitrosti. Da jih do tega dovedemo in tako rekoč rahlo prisilimo, pa je ravno namen konjskih dirk v trab, katere bo kmetijska družba prirejala. Konjska dirka v trab ni sama sebi namen, ona ni igrača, ampak je javen izpit ali izkušnja, pri kateri naj konjerejci pokažejo, kako so znali vaditi in uriti svoje konje. Posestniki najurnejših konj bodo pa dobili visoke premije ali dobitke ter bodo tako počeščeni pred vsem svetom. Korist konjskih dirk je torej ta, da izpodbujajo kmetovalca rediti hitre in zatorej več vredne konje“.⁵

In novomeški odvetnik in politik Karel Slanc je povzel: „Pri dirkah se izve, kateri konji so glede telesne moči, ustrajnosti in hitrosti najboljši in take kobile in žrebci se potem za rejo porablajo“.⁶

Pobudnik konjskih dirk na Kranjskem je bil konjarski odsek Kranjske kmetijske družbe, ki je v dopisu imenovani družbi 27.1.1889 opominjal, da so „dirke v kasu zelo primerne

1. Gl. o tem Angelos Baš, Začetki ljutomerskih konjskih dirk, Slovenski etnograf XXVII–XXVIII, Ljubljana 1974–75, str. 63 d.

2. Angelos Baš, nav. delo, str. 66.

3. Angelos Baš, nav. delo, str. 71.

4. (Nepodpisano), Konjska dirka v trab, Novice gospodarske, obrtniške in narodne, Ljubljana 10. 7. 1889, str. 218; Gust.(av) Pirc, Konjska dirka v trab, Dolenjske novice, Novo mesto 15. 7. 1889, str. 109.

5. Prav tam.

6. (Karel) Slanc, Konjska dirka v St. Jerneju, Dolenjske novice, Novo mesto 15. 8. 1889, str. 124.

Program konjske dirke v trab 1889. l.

Prilazne od konjarstega odseka o. kr. kmetijske družbe kranjske v. Sent Jarneji na Dolenjskem dne 11. septembra t. l.

Dirka bo dne 11. septembra (na dan premovanja konj) popoldne točno ob 3. uri v Sent Jarneji, in sicer na državni cesti med Sent Jarnejem in med križem, ki stoji en kilometer daleč proti Kostanjevici.

I. Dirka treh in štirifetnih kranjskih žrebov in kobil. Dajava 1000 metrov. Prvo darilo se bode izplačalo le tedaj, ako pride konj vsaj v treh minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalce, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v dveh in pol minutah na cilj. — Prvo darilo (državno) 100 gl., drugo (deželno) 40 gl. in tretje (deželno) 20 gl.

II. Dirka starejših kranjskih žrebov in kobil.

Dajava 2000 metrov. Prvo darilo se bode izplačalo le tedaj, ako pride konj vsaj v šestih minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalce, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v petih minutah na cilj. — Prvo deželno darilo 60 gl., drugo deželno darilo 40 gl. in tretje deželno darilo 30 gl.

III. Dirka za konje brez razločka starosti in spola, tudi za valaha, ki se najmanj eno leto lastna kranjskega posestnika.

Dajava 2000 metrov. Prvo darilo bode se izplačalo le tedaj, ako pride konj vsaj v šestih minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalce, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v petih minutah na cilj. — Prvo deželno darilo 50 gl., drugo deželno darilo 30 gl. in tretje deželno darilo 20 gl.

Udeležitev pri dirki je zglašiti pisмено podpisnemu odseku ali pa na dan dirke tudi ustno najpozneje do 2. ure popoldne tajniku o. kr. kmetijske družbe gosp. Gustava Pirou, ki bode tisti dan pri premovanju konj v Sent Jarneji.

Pri dirki veljavne določbe.

1. Razsojevalci so odborniki podpisanega odseka in za to odbrani večaki.
2. O vseh prepitih razsojujejo z večino glasov razsojevalci.

3. K. I. in II. dirki so pripušteni na Kranjskem rojeni konji od tretjega leta naprej. To je dokazati z listkom, katerega je dobila konjeva mati pri oplemenitvi.

K III. dirki so pripušteni le tisti konji, ki so najmanj eno leto — od dneva dirke nazaj šteto — nepretrgano v lasti kranjskega posestnika. To je dokazati z županskim potrdilom.

4. Kdor se ni zglašil v pravem času, ne sme priti s svojim konjem na dirjališče.

5. Ako se zglasijo k vsaki dirki manj nego trije tekmovalci, onda veljajo gorenji predpisi in pa določila poudčenega odseka.

6. Za konje, ki so nad 9 let stari, ni treba poročati starosti.

7. Dovoljeno je kaki navzočni osebi precej dokazati, da kak konj nima pravice po gorenjih določilih dirjati v kateri dirki.

8. Voz je vsakešen dovoljen in za l. 1889. tudi bič.

9. Tekmovalci morajo biti na dirjališču, to je na cesti pri križi proti Kostanjevici pol ure pred začetkom dirke. Tu je voznike naznaniti, in tu se pregledajo konji. Kdor pride prepozno, ne sme tekmovalci.

10. Razvrstitev dirjalcev določijo žreb

11. Vsak tekmovalce dirja sam za se, in za vsakega posobe se določijo, koliko časa je dirjal.

12. Dovoljeno je vozniku, da mu kdo pomaga pred dirko držati konja, in sicer pri glavi.

13. Tekmovalci, ki vsem določilom odsekovim nobejo ustreči, izključijo se od dirke.

14. Konja, ki med vožnjo prične iti v galop, pognati je precej v trab. Ako konj prestopi prostor med dvema zastavama (25 m) v galop, ali če pride v galopu na konec, izgubi pravico do darila. Z vsakim tekmovalcem se pelje član odbora kot priča.

15. Ugovore zaradi nepravilne vožnje je precej naznačiti razsojevalnemu odboru.

V Ljubljani, 5. julija 1889.

Konjarski odsek o. kr. kmetijske družbe kranjske.

Dr. Th. Rudešch,
predsednik.

za dvig konjereje".⁷ Kranjska kmetijska družba je to stališče sprejela. Še pred objavo navedenih člankov, ki so utemeljevali gospodarsko korist konjskih dirk, je bilo v dopisu Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 30.3.1889 rečeno, „da se more reja konj, ki je uže lepo napredovala, še izdatno pospešiti s prireditvijo konjskih dirk v trab za plemenske kobile . . . , ker delajo konjerejci s tem spodbujajo svoja žrebeta doma vzrejevati ter jih vaditi na pravilno in hitro dirjanje ter tako njih vrednost izdatno povečati. To se je priznalo uže v skoraj vsih deželah in zato redno prirejajo take dirke.

Udano podpisani glavni odbor v zvezi s konjarskim odsekom kmetijske družbe ukrenil je letos v jeseni pričeti s prireditvijo konjskih dirk za plemenjake in sicer za začetek le samo v Šentjerneju kot središču reji lahkih konj".⁸

Omenjene dejavnike, zavoljo katerih so izbrali Šentjernej za prizorišče konjskih dirk, je treba dopolniti. L. 1889 je bilo zapisano: „St. Jernejski okraj in kar ga je doli proti Brežicam in tje do Mokronoga se po večjem na Kranjskem bavi s konjerejo. Tu so tudi narlepši pašniki za žrebeta in dosti je tukaj dobre klaje. V teh krajih bi se lahko konji izrejali, ki bi še večje cene dosegali, kakor jih že zdaj dosežejo. Premiranje najlepših kobil in žrebet, ki je vsako leto, precej koristi. Marsikateremu je za premij v denarji, narveč pa je vsem za čast, premirano živinče v lasti imeti. Dobra misel je, tudi z dirkami pričeti".⁹ In nekaj pozneje je nastala ocena: „V naši dolini, ki se razteza od Gorjancev do onega hribovja mej Savo in Krko, . . . je dosti konjereje. Naša krma je bolj kislja in ravnina zahteva hitrejšo žival za poljedelstvo, nego je vol. Pri nas je konj tedaj v velikem čislju. In dobro je pogodila kranjska kmetijska družba, da si je Št. Jernej izbrala za središče vsega onega, kar zadeva konjerejo in posebno rejo hitrejših, vročekrvnih konj na Dolenjskem . . . Tukaj je največja štacija žrebcev".¹⁰ – V tisti dobi je štela živinoreja za pglavnitno gospodarsko panogo v šentjernejski župniji; v okviru živinoreje je bila konjereja ("Šentjernejska fara ima mnogo konj") na drugem mestu, za svinjerejo.¹¹

Ko se je Kranjska kmetijska družba odločila prirediti konjske dirke, je bilo to vsekakor daljnovidno in za večja območja koristno dejanje. Toda izvedba teh tekmovanj je zahtevala toliko izdatkov, da jim Kranjska kmetijska družba, brez denarne pomoči od drugod, sama nikakor ne bi mogla biti kos. V zvezi s tem kaže na prvem mestu navesti Deželni odbor, ki je podpiral konjske dirke v Šentjerneju z denarjem, namenjenim „v prospeh kmetijstva". Tudi ministrstvo za kmetijstvo na Dunaju je prispevalo v denarju za organizacijo obravnavanih prireditev. Izdatki zanje so bili precejšnji: nagrade (takrat je bilo v navadi ime „darilo") so bile razmeroma visoke „zarad spodbuje", prav tako so bili stroški za tiskovine, potovanja in pripravo dirkalne steze („dirjališča"), vštevši „distančne droge z zastavicami", vrvi na ovinku ipd. Za prve konjske dirke v Šentjerneju 1889 je sporočeno, da je prispeval Deželni odbor 300 gld, Ministrstvo za kmetijstvo 100 gld.¹²

Našteti zneskov ni mogoče primerjati z zneski, ki so soomogočali izvedbo konjskih dirk na slovenskem Štajerskem. Slednje so, kot povedano, ponajveč organizirala dirkalna društva, ki zanje po veliki večini ni izpričano, od kod so dobivala denar za konjske dirke.

7 Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

8 Prav tam.

9 (Karel) Slanc, na nav. mestu.

10 S-c (Karel Slanc ?), Iz Št. Jerneja na Dolenjskem, Slovenski narod, Ljubljana 13. 9. 1893.

11 Anton Lesjak, Zgodovina šentjernejske fare na Dolenjskem, Ljubljana 1927, str. 20 d.

12 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 30. 3. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890); dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 15. 7. 1889, prav tam; dopis Deželnega odbora Kranjski kmetijski družbi 22. 7. 1889, prav tam; dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 7. 8. 1890, prav tam.

Vemo edinole, da je pri prvih konjskih dirkah v Ljutomeru 1874 prispevala okrajna blagajna za nagrade 10 gld¹³ in da je pri tamkajšnjih dirkah 1875 poslala Štajerska kmetijska družba za nagrade 20 gld.¹⁴

Glede dirkalnih pravil se je Kranjska kmetijska družba obrnila na koroško kasaško društvo v Celovcu.¹⁵ Šentjernejske dirke so bile 1889 in 1890 na državni cesti med Šentjernejem in križem, ki je stal kilometer daleč proti Kostanjevici.¹⁶ Glavni odbor Kranjske kmetijske družbe je za prve, nedvomno pa tudi za druge dirke naročil županstvu v Šentjerneju, naj poskrbi: da bo cesta za dirke „kolikor mogoče v dobrem stanu“; da bodo ob tekmovalni progi postavljeni med telegrafskimi drogovi še tri metre visoki drogovi, na katere bodo za dirke obesili zastavice; in da bo narejena na trgu, kjer bodo vozniki obračali, ograja, in sicer tako, da bo ovinek „kolikor mogoče velek“.¹⁷

Prek deželne vlade je Kranjska kmetijska družba nadalje dosegla, da je okrajno glavarstvo v Krškem zaprlo v času dirk cesto od Šentjerneja proti Kostanjevici oziroma njen tekmovalni del (to je bilo tem laže zavoljo obstoječih stranskih poti)¹⁸. In Kranjska kmetijska družba je zaprosila deželno vlado, da je prek okrajnega glavarstva v Krškem poslala v Šentjerneju na dan dirk orožniško obhodno stražo.¹⁹

Kranjska kmetijska družba je potemtakem že ob prvih konjskih dirkah v Šentjerneju ukrenila vse, kar je bilo potrebno za novodobno javno prireditve, v pričujočem primeru za pripravo in izvedbo prireditve, ki je bila gospodarske in športne narave (gl. tudi faksimile programa za tekmovanje 1889). Od vseh dejavnikov pa, ki naj bi rabili za kar največjo udeležbo na obravnavani prireditvi, sta bila najpomembnejša naslednja. Konjske dirke v Šentjerneju so bile kmečke dirke, in sicer praviloma glede na rejce in voznike, po veliki večini pa tudi glede na občinstvo, in so pomenile javno preizkušnjo v konjeriji in vožnji s konji, v precejšnji meri pa tudi v kmečkem gospodarjenju sploh.²⁰ Da je bila takšna preskušnja mikavna tako za tekmovalce, se pravi za konjerjce, ki so bili obenem vozniki, kakor za gledalce, se razume samo po sebi. In nagrade so bile v Šentjerneju razmeroma zelo visoke, to pa je dajalo dirkam dodaten mik.

Posebej jasna so v tem pogledu pričevanja o prvih konjskih dirkah v Šentjerneju. — Prireditve „vršila se je v sredo 11. t.m. popoldne ob najlepšem vremenu. Ljudstva bilo se je že dopoldne ob premovanji mnogo nabralo, popoldne ga je pa toliko došlo, da stotine voz in kočij na šentjarnejskih dvoriščih prostora niso dobile. Smemo reči, da je prišla v sredo v Šentjarnej vsa zavedna Dolenjska skupaj in celo daljno Kočevsko odposlalo je zastopnike svoje in tudi tekmovalce k dirki“.²¹ In: „Uže prvo leto je bil

13 Angelos Baš, nav. delo, str. 66.

14 Angelos Baš, nav. delo, str. 71.

15 Dopis Kranjske kmetijske družbe 28. 2. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

16 Program konjske dirke v trab 1889. I., Dolenjske novice, Novo mesto 1. 8. 1889, str. 117; (nepodpisano), Konjska dirka v Šentjarneji, Slovenski narod, Ljubljana 13. 9. 1889.

17 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe županstvu v Šentjerneju 29. 8. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890); odgovor županstva v Šentjerneju 1. 9. 1889, prav tam; dopis Kranjske kmetijske družbe županstvu v Šentjerneju 6. 9. 1889, prav tam.

18 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe 13. 8. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890); dopis deželnega predsednika okrajnemu glavarstvu v Krškem 20. 8. 1889, prav tam.

19 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe 7. 8. in 13. 8. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

20 O tem Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke (tipkopis).

21 (Nepodpisano), Konjska dirka v Šentjarneji.

uspeh kar se tiče udeležbe nenavadno velik in sicer veči kakor sploh kedaj na enakih kmetijskih dirkah sosednih kronovin, koder je ta način pospeševanja reje dobrih konj uže udomačen . . . Konjarski odsek je uže lansko leto omenil, da je uspeha ob dirkah pričakovati le, če se redno vsako leto prirede, da pa najde toliko zanimanja uže prvo leto od strani kmetijskih konjerejcev, se pa ni nadejalo".²²

Udeležba je bila v prvih letih velika, in sicer tako glede tekmovalcev kakor glede obiskovalcev. Šele iz druge polovice 90. let je sporočena pripomba, da na dirkah „ni bilo preveč konj dirkalcev“,²³ medtem ko prej podobne pritožbe niso omenjene. Nasprotno: na prvih konjskih dirkah v Šentjerneju 1889 je tekmovalo 39 posestnikov.²⁴ To je bilo nedvomno veliko število, zlasti še, če ga primerjamo s številom tekmovalcev na ljutomerskih konjskih dirkah v času do 1900. Tam je bilo v tistih letih ok. 30 kmetov, ki so imeli toplokrvne konje, primerne za javne preskušnje v kasu; vendar od teh niso vsi redno sodelovali na dirkah, ker so nekateri imeli tolikanj izurjene konje, da se vsi niso mogli dovolj uspešno meriti z njimi. Spričo tega je tedaj na ljutomerskih konjskih dirkah največkrat nastopalo nekaj čez 20 konjerejcev.²⁵

Visoko udeležbo tekmovalcev na dirkah v Šentjerneju gre pripisati širšemu ozemlju, od koder so ti izvirali, saj so prihajali, kot povedano, npr. tudi s Kočevskega, izpričani pa so prav tako lastniki konj z Vrhniko.²⁶ In svoje so napravile tudi visoke nagrade. Te so 1889 znašale 100, 60, 50, 40, 30 in 20 gld,²⁷ štiri leta pozneje pa 100, 50, 25 in 12,5 gld.²⁸ Tudi v tem pogledu so bile konjske dirke v Šentjerneju na boljšem kakor ljutomerske konjske dirke.

Zakaj na slednjih tekmovanjih so 1874 podelili za nagrade skupaj 110 gld, v Šentjerneju pa je bilo 1889 za nagrade na voljo skupaj 400 gld. Prav tako so bili posamični zneski nagrad v Šentjerneju znatno višji kakor na ljutomerskih konjskih dirkah, in to je bilo za udeležbo tekmovalcev v Šentjerneju, kot je podoba, posebej pomembno. Na ljutomerskih konjskih dirkah do 1894, tj. skozi dvajset let, ne poznamo nagrade, ki bi bila preseгла vrednost 30 gld;²⁹ šele odtlej naprej so se tamkajšnje nagrade postopoma zviševale, ne da bi se bile tudi izenačile z najvišjimi nagradami, ki so znane v Šentjerneju.³⁰ Še drugače rečeno: po dosegljivih pričevanjih je Kranjska kmetijska družba pri konjskih dirkah v Šentjerneju bolj poskrbela za denar, ki je bil namenjen za nagrade, kakor je to storilo dirkalno društvo v Ljutomeru.

Konji, ki so tekmovali na dirkah v Šentjerneju, pa so bili precej bolj počasni kakor konji na ljutomerskih konjskih dirkah. L. 1889 je znašal v Šentjerneju najboljši kilometrski čas 2,36 (dosegel ga je Ivan Dornik iz Krške vasi), sicer pa so takrat dosegli tele najboljše kilometrske čase: 2,44 (J. Rus iz Mirne peči), 2,46 (Ivan Dornik iz Krške vasi) in 2,53

22 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 7. 8. 1890, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

23 (Nepodpisano), Dirka v Št. Jerneji, Slovenski narod, Ljubljana 7. 9. 1898.

24 (Nepodpisano), Konjska dirka v Šentjerneju.

25 Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke.

26 (Nepodpisano), O dirki v Št. Jerneji, Slovenski narod, Ljubljana 18. 9. 1890.

27 Program konjske dirke v trab 1889. I., str. 117.

28 (Nepodpisano), Konjska dirka v Št. Jerneji, Slovenski narod, Ljubljana 14. 9. 1893.

29 V avstro-ogrski monarhiji je bila od 1892 naprej v rabi namesto goldinarja nova denarna enota, krona, ki je bila vredna pol goldinarja: gl. o tem S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 484.

30 O tem Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke.

(Ant. Straus iz Kostanjevice)³¹. L. 1890 je dosegel Gabrijel Jelovšek z Vrhnike kilometrski čas 2,37.³²

Časa prvega zmagovalca na ljutomerskih konjskih dirkah ni mogoče natančno ugotoviti, za kilometer je porabil več kot 2,15. L. 1875 je bil na Cvenu pri Ljutomeru na dirkalni progi, ki je bila „v slabem stanju“, dosežen kilometrski čas 2,41, leto pozneje pa 2,27; 1877 so na ljutomerskih konjskih dirkah namerili kilometrski čas 2,2 ali hitrost „poštnega železniškega vlaka“, medtem ko so se 1900 ponašali s kilometrskim časom 1,52.³³ V okolici Ljutomera so imeli kmetje konec 19. stoletja, če povzamemo, dosti hitrejše in boljše izurjene, torej dražje konje kakor v Šentjerneju ali na Dolenjskem. Ob tem je treba imeti pred očmi, da so bile ljutomerske konjske dirke starejše in da je bil zavoljo tega njihov vpliv na konjerejo do konca stoletja postopoma znatno večji, kakor pa je bilo to v Šentjerneju.

Za hitrost dolenskih konj v tistem času je veljala sodba Gustava Pirca, ki jo je zapisal pred prvimi konjskimi dirkami v Šentjerneju: „Navaden dober konj predirja v trabu 1 kilometer . . . v 4 do 5 minutah, boljši dirjalec v 2 do 3 minutah, trenovan dirjač pa v 1 do 1 1/2 minuti. Do te hitrosti se ne bode nobeden izmed naših kranjskih konj izuril, a konji, ki predirjajo v 2 1/2 do 3 minutah po 1 kilometer, pa so uže tudi pri nas“.³⁴

Da bi bili dolenski kmetje v tistem obdobju trenirali konje, s katerimi so tekmovali na dirkah v Šentjerneju, tako, kakor je pri nas v navadi v 20. stoletju, praviloma ni mogoče reči. Dolenski kmetje (podobno kakor tudi kmetje iz ljutomerske okolice³⁵) so takrat pripravljali konje za dirke v splošnem tako, kakor so najbolje vedeli in znali in kolikor so lahko imeli za to časa. Ob tem so jim bili v pomoč nekateri nasveti v tiskani in govornjeni besedi.

Prve napotke za urjenje ali treniranje („trenovanje“) konj, ki so tekmovali v Šentjerneju, je prispeval imenovani tajnik Kranjske kmetijske družbe Gustav Pirc še pred dirkami 1889: „S trenovanjem prisilimo konja, ki dirja, da dela iz použite hrane samo meso brez masti. Z dirjanjem in potenjem se namreč zabrani, da se ne dela mast, ki le po nepotrebnem obtežuje živalsko truplo in ovira pregibanje, pretakanje krvi in dihanje . . . Konj, katerega pripravljamo za dirko, naj dobiva redno najboljše krme, ki je zelo tečna. Vode naj dobiva po večkrat, zato se je ne naužije takrat preveč, ker veliko vode naredi polna čreva, ki pritiskajo na dihala. Najvažnejše sredstvo za trenovanje je potenje, a konja pri vsem tem ne smemo utruditi. Pripelji spotenega, a ne utrujenega konja v hlev, ki nima prav nič prepaha, pokrij ga z odejo, da se do konca spoti in drgni ga potem, dokler ni popolnoma suh . . . Konj, ki je nagnjen k debelosti in ki vzlic hudemu potenju ob dobri krmi nastavlja mast, ni za tekmovanje . . . V dirjanji in hitrosti vadi konja polagoma in strogo glej na to, da se nikdar ne utruji. Konj je popolnoma trenovan, kadar ni več čutiti masti po vratu, po ramah in zadnjih stegnih. Takega trenovanja pa pri nas ni treba, zadostuje, ako vadimo konje na popisani način 3 do 6 tednov, ali pa tudi več ali manj.“³⁶

31 (Nepodpisano), Konjska dirka v Šentjerneju.

32 (Nepodpisano), O dirki v Šent Jerneji.

33 Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke.

34 Gust.(av) Pirc, Kako je pripraviti konja za dirko v trab, Dolenjske novice, Novo mesto 1. 8. 1889, str. 117.

35 Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke.

36 Gust.(av) Pirc, Kako je pripraviti konja za dirko v trab, str. 117.

Najverjetneje je Gustav Pirc razlagal navedene napotke tudi po končanih prvih dirkah v Šentjerneju, ko beremo, da je ob tej priložnosti „pozval navzočne gospodarje na podlagi te dirke uriti in vaditi konje svoje, zlasti pravilnejše voziti“.³⁷

Pirčeva napotila je hkrati dopolnjeval Karel Slanc: kmetje lahko „Dosti pomagajo svojim konjem, ki jih k dirki pripeljati hočejo, do večje hitrosti s tem, da jih pred dirko in že zdaj vsaki dan v hitri vožnji vadijo. Lahka oprava (ceik) in lahek voz in močne vajeti, morajo za to vzeti ter zmiraj jednemu človeku vajo in istemu potem tudi vožnjo pri dirki prepustiti . . . Ob nedeljah je dobro vozariti tam, kjer se ljudje po ali pred mašo shajajo, da se konji navadijo na več ljudi . . . Konji, kobile, ki se za dirko vzeti hočejo, se morajo že zdaj drugače klajiti. Mast in voda mora iz njih trupel ven . . . Ne preveč napajati in več ovsa dati konjem, ki bodo dirkali . . .“.

Konju se najlaže vzame mast „s tem . . .“, da se konj, odločen za dirko, vsaki dan v lahek voz zapreza in dan za dnevom delj časa ž njim hitro vozi in po vsaki vožnji dobro s slamo zdrigne . . .

Torej z ovsom iz kašte in 3 tedne konje . . . vaditi bežati. Te tedne pa istih konj ne smete vprezati v teško vožnjo. Ovs vsaki dan več in zadnje dni 12 litrov na dan. Zadnji teden pred dirko je tudi dobro dirkalcem dati vsaki dan par surovih jajec . . . Konji naj bežijo brez tepeža. Dajte že zdaj dirkalce lahko podkovati . . .“³⁸

Kako so sledili dolenski konjerejci tem kakor tudi poznejšim ustnim napotkom, ki jih je treba z vso verjetnostjo domnevati, se ne da natančneje presoditi. Vsekakor zadevna vodila niso ostala brez učinka. L. 1890 je bilo poudarjeno, da so konjerejci, ki so vedeli, da bodo tisto leto vnovič dirke v Šentjerneju, „pričeli . . . s trenovanjem konj precej pomladi“.³⁹ In ko je Kranjska kmetijska družba 1891 napravila v Šentjerneju dirkališče,⁴⁰ je bilo s tem, kot zvezo, ustrezno dvema namenoma: prirejanju konjskih dirk in vadbi konj za dirke, ne da bi jih pri slednjem „kaj oviralo (npr. promet na cesti i.t.d.)“. Zavoljo obojega „je napravil konjarski odsek . . . popolnoma primerno dirkališče“.⁴¹

V določenem obsegu so torej vsekakor trenirali konje, ki so tekmovali na dirkah v Šentjerneju. Deloma se je to dogajalo prav gotovo tudi na podlagi navedenih napotil za vadbo. Nakazano treniranje konj in naprava posebnega dirkališča v Šentjerneju dve leti po prvih tamkajšnjih konjskih dirkah nadalje dokazuje, da so se dolenski konjerejci zadosti ogrevali za konjske dirke, drugače povedano, da so hitro doumeli koristi, ki so se jim lahko po tej poti ponujale: razmeroma visoke nagrade in nato donosnejša prodaja konj ali, ob kratkem, precej obetavna vrsta zaslužka.

V zvezi s tem je bilo že 1890 ali komaj leto po prvih konjskih dirkah v Šentjerneju ugotovljeno, da je „nekaj plemenskih konj, in to najboljših za tek, ostalo . . . v deželi,

37 (Nepodpisano), Konjska dirka v Šentjarneji.

38 (Karel) Slanc, na nav. mestu.

39 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 7. 8. 1890, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

40 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 21. 7. 1891, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, fasc. K/3 (Konji, 1891–1900): „V Šentjarneju pa priredi konjarski odsek lastno dirkališče, in sicer v obliki elipse, pol angleške milje dolge in 12 metrov široke. Najemščino za prostor ter stroške dela pokrili bode odsek iz prihranjenega pavšala (400 gld) . . . Razen tega je dobil odsekov predsednik g. vodja Povše na Dunaji zagotovilo za državno podporo . . .“. — O tem tudi —č (Ivo Pirkovič), Šentjernejske dirke v resnici in šali, Jutro, Ljubljana 27. 6. 1937, str. 8.

41 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 19. 7. 1892, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, fasc. K/3 (Konji, 1891–1900).

upajoč na darila ob dirki⁴² in obenem s tem na zvišanje njihove prodajne cene. Na naštetih dejavnike, se pravi na določene priprave konj za dirke, na učinek nagrad pri teh tekmovanjih in do neke meje na zboljšano prodajo konj, se nedvomno nanaša ocena, da se je 1892 ali tri leta potem, ko so začeli prirejati konjske dirke v Šentjerneju, v tamkajšnji „okolici . . . uže začel kazati blagodejni vpliv dirk, dasi se prirejajo še malo let“.⁴³

Dokaj kmalu pa je prišla na dan bistvena pomanjkljivost, ki je neogibno vplivala na šentjernejske dirke in ki je zaustavljala opisani razmah konjereje. Pokazalo se je, da tamkajšnjim konjerejem ni bila zagotovljena takšna prodaja hitrih konj, na kakršno so računali. Same nagrade so pomenile na daljšo dobo očitno premalo in so tudi bile na voljo premajhnemu številu konjerecev. Iz ankete za pospeševanje konjereje 1897 je razvidno, da je v šentjernejskem okraju pojenjaval napredek konjereje ali da je tamkajšnja konjereja „v zadnjem času celo nazadovala“. Kot poglavitni vzrok za takšno stanje se navaja v tej anketi okoliščina, da kmečki konjerejci „niso gotovi, da bodo žrtve, ki jih brezpogojno zahteva vzreja dobre živali, nadomestili z ugodno prodajo“. Če imajo dobra žrebeta, jih prevečkrat prodajajo že z enim ali dvema letoma ali pa jih v tej starosti prepogosto uporabljajo za težko delo in jih tako uničujejo. Sklep je na dlani: „Treba bi si bilo prizadevati da se zagotovi rejcem zanesljiva in gospodarna prodaja“.⁴⁴

V omenjenem viru najdemo tudi opis konj, kakršni so bili takrat v šentjernejskem okraju: v povprečju so bili 160 do 170 cm visoki, imeli so dovolj krvi, dobre kosti in dobre kite, utrjena kopita in so jih šteli v primerjavi z velikim delom madžarskih konj za daleč bolj uporabne.⁴⁵

Po vsej verjetnosti so bile ugotovljene razmere pri prodaji konj (so)krive, da je 1898, kot je bilo povedano, potožil člankar, da takrat na dirkah v Šentjerneju „ni bilo preveč konj dirkalcev“. Poleg tega pa so utegnile na takšno udeležbo vplivati nemara manjše nagrade, saj smo o njihovih razmeroma visokih vsotah kakor tudi o njihovih vsotah sploh poučeni edinole za 1889⁴⁶ in 1893. Ali: v drugi polovici 90. let so obravnavana tekmovanja nazadovala.

Deloma je to veljalo tudi za število obiskovalcev. Vendar so bili pri tem vzroki drugačni kakor pri upadanju števila tekmovalcev. V začetku, ko so pomenile konjske dirke v Šentjerneju nekaj dotlej neznanega, je bilo gledalcev zelo veliko, čeprav je bila prireditelj med tednom in ne v nedeljo. Pozneje pa, ko so ljudje že vedeli, kako potekajo ta tekmovanja, so se zavoljo njih ob delavnikih v manjšem obsegu odtegovali svojim vsakdanjim dolžnostim. Vse do 1898 namreč ni izpričano, da bi bile konjske dirke v Šentjerneju ob nedeljah.⁴⁷ (Med tednom so bile prvič, 1889,⁴⁸ in, kakor govorijo ohranjena pričevanja, tudi pozneje.)

L. 1893 je opominjal poročevalec: „Koliko ljudij prišlo bi vkup . . .“ (če bi bile konjske

42 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 7. 8. 1890, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

43 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 19. 7. 1892, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, fasc. K/3 (Konji, 1891–1900).

44 Stenografski zapisnik ankete za dvig konjereje, ki je bila v Ljubljani 23. 8. 1897, str. 52, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, fasc. K/3 (Konji, 1891–1900).

45- Prav tam.

46 L. 1889 je bilo zapisano, da „je obile udeležbe pričakovati . . . le ob primerno visokih darilih“: dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 15. 7. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

47 (Nepodpisano), Dirka v Št. Jerneji.

48 Gl. op. 21.

dirke v Šentjerneju v nedeljo). „Na delavnik se pa kmet težko odtrga.“ Zavoljo tega „dirkanje letos ni bilo dosti obiskano. Malo je bilo ljudij.“⁴⁹ In v zvezi s povedanim je poročevalec naslovil pouk tudi na župnika: ta bi se bil moral podrediti „občni želji, ki bi hotela imeti . . . dirkanje v nedeljo, ne pa na delovni dan. — Saj bi se lahko tak dan služba božja vršila le zjutraj za rana . . .“⁵⁰

Ko pa so bile 1898 konjske dirke v Šentjerneju v nedeljo, je „bilo ljudstva jako veliko. Vsi posvetni stanovi so bili zastopani, le starejši duhovniki so bili jezni in so poslali le nekaj kaplanov . . . V nedeljo je treba prirejati dirke, katere se naj po večjem kmetski stan udeleži, ne pa delovni dan, kakor prejšnja leta“.⁵¹ Zanimanje za konjske dirke v Šentjerneju torej pri gledalcih v bistvu ni upadalo. Kadar je bil obisk manjši, so bili tega krivi, kakor je bilo razloženo, delovni dnevi, ob katerih so prirejali tekmovanja.

Kolikšno je bilo število gledalcev, se ne da natančneje dognati. Za dirke 1889 vemo, da se je pri premiranju konj že dopoldne ljudi „mnogo nabralo“, popoldne pa je prišlo na „stotine voz in kočij“. Takšnega podatka ni mogoče dovolj jasno prevesti v številke. Če drži, da je prišlo ta dan v Šentjernej na stotine voz in kočij, bi to pomenilo najmanj čez 1000 ljudi, če ne celo 2000 in več. Ne glede na tiste, ki so bili že dopoldne pri premiranju. Po takšni oceni bi si bilo ogledalo prve konjske dirke v Šentjerneju okoli 2000 ljudi, verjetno pa še več. Seveda pa se ob tem postavlja vprašanje, ali niso pričujoče navedbe nekoliko pretirane. Za poznejše dirke pa manjka tudi približnih podatkov o udeležbi gledalcev, razen 1898, ko jih, po posredni primerjavi z udeležbo 1889, ni bilo dosti manj ko prvokrat.

Če vzporedimo udeležbo gledalcev na ljutomerskih konjskih dirkah, lahko ugotovimo, da je bilo tam pri tretjih dirkah, tj. 1876, kljub slabemu vremenu okoli 2000 gledalcev; toliko jih je bilo tudi 1877. In tudi za konec 19. stoletja je potrjen zelo dober obisk tamkajšnjih tekmovanj.⁵² L. 1889 je bil potemtakem obisk v Šentjerneju večji ali enak kakor na ljutomerskih konjskih dirkah v prvih letih, pozneje pa je bil iz razloženih vzrokov nekaj let manjši in se je nato zopet bolj ali manj približal prvotnemu obsegu.

Konjske dirke v Šentjerneju so bile takrat, kakor druge konjske dirke na Slovenskem, vozne ali kasaške dirke. In ker so bila ta tekmovanja, razen v Mariboru, kmečke narave,⁵³ vrh tega pa še v povojih, ni čudno, ko beremo za šentjernejske dirke, da je bilo na njih „Vse . . . še preprimitivno“ in „bolj svečano bi se moralo vse vršiti“.⁵⁴ To se je nanašalo predvsem na vozove. Kmetje so dirkali na štirikolesnih „lojternicah“ ali pa na vozovih, ki so sestajali iz dveh koles „s štango in mej kolesi škatla in v njej kočijaš“.⁵⁵ Tako je bilo 1893, a tudi 1898 je sporočeno, da „Vozijo še zmiraj na prednjih kolesih navadnih

49 S-c, Iz Št. Jerneja na Dolenjskem.

50 Prav tam.

51 (Nepodpisano), Dirka v Št. Jerneji.

52 Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke.

53 L. 1891 so v Kranjski kmetijski družbi sklenili, da se bodo lahko udeležili konjskih dirk v Šentjerneju tudi drugi, ne samo kmetje, se pravi „kranjski posestniki brez izjeme“, toda le v posebni, zadnji točki tekmovanj: dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 21. 7. 1891, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, fasc. K/3 (Konji, 1891–1900). Žal pogrešamo podatke o tem, kako se je navedeni načrt uresničil. Sicer je slejkoprej ostalo v veljavi načelo: „Da se dosedanja velika udeležba kmetskih konjerejcev pri dirkah vzdrži in se ne pokvari kakor v drugih deželah s tekmovanjem gospodskih posestnikov, ki imajo seveda boljše konje in jih uže njih izobrazba veže delati na vzrejo dobro tekajočih konj, ukrenil je odsek prepustiti k dirki plemenih konj le take posestnike, ki svojeručno obdelujejo svoje kmetije“: prav tam.

54 S-c, Iz Št. Jerneja na Dolenjskem.

55 Prav tam.

vozov".⁵⁶ V prvem poročilu je bila ob tem izražena misel, naj bi Kranjska kmetijska družba oskrbela pet gigov (lahkih enovprežnih voz ali neke vrste kolesljev na dveh kolesih) in naj bi jih proti plačilu posojala za tekmovalnja; v drugem poročilu pa najdemo predlog za ustanovitev dirkalnega društva v Šentjerneju, ki bi lahko kupilo gige (tedaj naj bi veljali 120 gld /? /).

A tudi ko se je po prvi svetovni vojski ustanovilo v Šentjerneju dirkalno društvo, ni imelo denarja za nakup dirkalnih voz, ki jih kmetje celo še v tistih letih niso premogli. „Konji pa tudi v dosedanji vpregi ne morejo doseči na travnatem dirkališču one hitrosti, ki jo sicer kažejo na cesti. Vsled tega je nabava dirkalnih vozičkov neobhodno potrebna".⁵⁷ Vse to je seveda vplivalo na dirkalne uspehe, pa tudi na podobo tekmovalnj.

Pri ljutomerskih konjskih dirkah so uporabljali dirkalne vozove neprimerno bolj zgodaj. Že 1881 so vozili na njih, medtem ko je bilo 1882 videti tam samo še hitre dvokolesnike, čeprav niso bili najcenejši (1898 so bili po 150 kron, 1901 po 80 kron).⁵⁸

Najbolj je od omenjenih dejavnikov prizadevala konjske dirke v Šentjerneju premalo zanesljiva in premalo učinkovita prodaja hitrih konj. Ni pa samo ta okoliščina napravila konca obravnavanim tekmovalnjem. — Za 1899 beremo: „Št. Jernejske dirke še životarijo ... S tem ... domačo jedva prerajeno konjerejo potiskamo na rakovo pot",⁵⁹ 1902 pa so šentjernejske dirke opustili za daljšo vrsto let.⁶⁰

Gustav Pirc je sodil, da je prišlo do tega zavoljo „brezbrižnosti tedanjega občinskega predstojništva".⁶¹ Toda to nedvomno ni bil edini vzrok. Bliže poglobitni resnici se zdi razlaga, da so se konjske dirke v Šentjerneju nehale zato, „ker so izostale razne subvencije in se merodajni faktorji niso več tako interesirali".⁶² To je resda precej ohlapno povedano, vendarle pa zvemo iz navedenih besed razmeroma dovolj.

Oblastna telesa z leti niso več dajala zadosti denarja, po vsem videzu tudi zavoljo postopoma manjše prizadevnosti Kranjske kmetijske družbe v tej smeri. Slednje se je, kot se zdi, kazalo tudi tako, da ni po razpoložljivih virih dosegla Kranjska kmetijska družba nič pomembnejšega za zagotovitev gospodarne prodaje šentjernejskih hitrih konj. Še drugače: prvotna vnema Kranjske kmetijske družbe pri organiziranju konjskih dirk v Šentjerneju je, kot je podoba, sčasoma splahnela, hkrati s tem pa je v poglobitnem usahnila tudi denarna podpora od drugod. Konjerejci in pa gledalci teh tekmovalnj nikakor niso bili, po spoznanjih v gornjih vrsticah, krivi, da so prireditve, o katerih je tukaj beseda, 1902 opustili.

To sodbo potrjuje tudi nadaljnji razvoj šentjernejskih dirk. Ko so bile 1920 dane ustrezne gmotne podlage in so domači organizatorji obnovili ta tekmovalnja, je bilo „Zanimanje veliko, kar dokazuje število priglašeni tekmovalcev. Tudi veliko število občinstva ...". Ob tej priložnosti je bilo ustanovljeno tudi dirkalno društvo.⁶³ L. 1921 se iz poročila o konjskih dirkah v Šentjerneju poučimo o „ogromni udeležbi preprostega naroda (nad 3000!) in inteligence iz vseh večjih krajev Dolenjskega in Ljubljane".⁶⁴

56 (Nepodpisano), Dirka v Št. Jerneji.

57 Dopis Jahalnega in dirkalnega društva v Št. Jerneju na Dolenjskem Kmetijski družbi 28. 4. 1926, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, fasc. K/3 (Konjereja, 1915–1934).

58 Angelos Baš, Ljutomerske konjske dirke.

59 Slivnik, Konjske dirke, Novice gospodarske, obrtniške in narodne 57, Ljubljana 1899, str. 265.

60 Karol Trost, Dirke konj v Št. Jerneju, Kmetovalec 38, Ljubljana 1921, str. 131; Anton Lesjak, nav. delo, str. 21.

61 Navedeno po: Anton Lesjak, nav. delo, str. 21.

62 Karol Trost, na nav. mestu.

63 Šl., Konjske dirke v Št. Jerneju, Kmetovalec 37, Ljubljana 1920, str. 242.

64 Karol Trost, na nav. mestu.

Odtlej naprej, ko so bili zagotovljeni potrebni gmotni temelji, so se obravnavana tekmovanja, z izjemo let med drugo svetovno vojsko, razvijale v poglavitem nemoteno.

x x x x x

Ob pregledu virov za pričujoči spis sem lahko ugotovil, da konjske dirke v Šentjerneju niso bile prve ali najstarejše prireditve te vrste na Kranjskem. Nekaj dni prej kakor v Šentjerneju ali, natančneje, 5. septembra 1889, so jih organizirali na Vrhniki. Tamkajšnje konjske dirke je priredila „vrhniška podružnica (Kranjske kmetijske družbe) v zvezi z nekaterimi tamošnjimi posestniki“, in sicer „takorekoč ob svojih stroških“ in v pokrajini, „katera sledi glede konjskega materijala precej za Šentjernejsko pokrajino“.⁶⁵ Naslednje leto, 1890, pa je po uspešni izvedbi prvih konjskih dirk na Vrhniki konjarski odsek Kranjske kmetijske družbe „okrenil zraven Šentjernejske dirke prirediti tudi v svojem delokrogu dirko na Vrhniki“, ki ji je prejšnje leto pripomogel do deželne podpore v znesku 50 gld.⁶⁶ (Razen tega nisem spremljal razvoja vrhniških konjskih dirk).⁶⁷

x x x x x

Tukajšnjim ugotovitvam o začetkih konjskih dirk v Šentjerneju nasprotujejo nekatere sodbe, ki sta jih izrazila o obravnavanem vprašanju Vladimir Murko in Ivo Pirkovič. — Vladimir Murko je ugotovil, da je Josip Ressel, ki je od 1817 do 1820 služboval v Pleterjah, nekoč pozneje omenil ravno cesto pri Šentjerneju in jo označil kot „Rennstrasse“.⁶⁸ Iz te navedbe, ki jo je prevedel kot „dirkalno cesto“, je Murko sklepal, „da so šentjernejske konjske dirke pripravljali že vsaj l. 1817, verjetno pa že prej, če je že tedaj obstajala posebna ‚dirkalna cesta‘“,⁶⁹ in da je „moral Ressel sodelovati tudi pri šentjernejskih konjskih dirkah“.⁷⁰

Murkov sklep je sprejel Ivo Pirkovič in razložil Resselovo „Rennstrasse“ kot cesto, ki drži iz Šentjerneja proti Prekopi in Kostanjevici. Pirkovič je tudi vedel povedati, da so se „Še po prvi svetovni vojni . . . prav stari domačini spominjali, da so pred 70 leti in več Šentjernejčani prirejali dirke na tej cesti“ in da „so stari ljudje zatrjevali, da so bile prve konjske dirke v Šentjerneju šele v šestdesetih letih prejšnjega stoletja“. Njihov izvir gre po Pirkoviču iskati v južnonemških deželah, kjer so kmetje v poznem srednjem veku „začeli gojiti tekme s konji . . . Dirke so se jim spreminjale v priljubljene kmečke praznike . . . Iz južnonemških dežel je prišel leta 1817 v Pleterje . . . Josef Ressel. Ponuja se nam zato misel, da je idejo konjskih dirk prinesel v Šentjernej prav on“. Glede na to, da so v Berlinu 1828 ustanovili najstarejši klub za konjski šport v Nemčiji, ki so njegove prve dirke sporočene 1830, so po Pirkoviču konjske dirke v Šentjerneju starejše ko v Berlinu.⁷¹

65 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 5. 8. 1889 in dopis tajništva Kranjske kmetijske družbe županstvu v Šentjerneju 6. 9. 1889, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

66 Dopis Glavnega odbora Kranjske kmetijske družbe Deželnemu odboru 7. 8. 1890, Arhiv SR Slovenije, Kranjska kmetijska družba, I, fasc. P/3 (1828–1890).

67 V. Novak, Živinoreja, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog 1 (Agrarno gospodarstvo), Ljubljana 1970, str. 393, je uvrstil začetek teh tekmovanj na Vrhniki v l. 1890.

68 Josef Ressel, Denkschrift herausgegeben vom Comité für die Centenarfeier Josef Ressel's, Wien 1893, str. 134 d.

69 Vladimir Murko, Dokaz o starosti šentjernejskih konjskih dirk, Kronika 2, Ljubljana 1954, str. 130.

70 Vladimir Murko, Josip Ressel, življenje in delo, Ljubljana 1957, str. 18 d.

71 Ivo Pirkovič, Zanimivo odkritje, Tedenska tribuna, Ljubljana 23. 12. 1954.

Navedeno mnenje je Pirkovič ponovil in hkrati pristavil: „Zdi se, da so po Resljevem odhodu konjske dirke v Šentjerneju opustili in se šele mnogo pozneje zopet nanje spomnili. Kot že v Resljevih časih, so jih prirejali na široki in ravni državni cesti, ki pelje iz Šentjerneja čez prostrano polje proti Kostanjevici.“ In tamkajšnje dirke v Resslerovi dobi so bile „pravi šport“, medtem ko o Resslervem konju „vemo tudi, da je bil treniran dirkalni konj“. ⁷²

Kot vidimo, izvirajo vse gornje Murkove in Pirkovičeve sodbe izključno le iz Resslerove omembe ene same besede, namreč „Rennstrasse“ (pri Šentjerneju). Nemški glagol „rennen“, iz katerega je nastal samostalnik „Rennstrasse“, sta Murko in za njim Pirkovič prevedla oporečno ali, neposredneje povedano, enostransko. Besednjak Jacoba in Wilhelma Grimma navaja za intransitivno različico glagola „rennen“: 1) hitro jezdit, dirjati; 2) loviti; 3) nastopati na turnirjih; 4) jezdit na dirkah; 5) hitro teči; slednje „je v rabi od začetka novovisokonemške jezikovne periode in se (beseda) do danes uporablja zlasti v tem pomenu“. ⁷³ Tudi najnovejši nemški besednjaki navajajo za glagol „rennen“ kot prvo njegovih soznačnic „zelo hitro teči“. ⁷⁴ In Wolfov nemško-slovenski besednjak (1860) prevaja glagol „(zu Pferde) rennen“ z „dirjati, dirjastiti“, samostalnik „das Rennen“ pa z „dirjanje, dir, beg, tek“. ⁷⁵ Podobno prevaja najnovejši nemško-slovenski besednjak glagol „rennen“ z „dirjati, teči, bežati“. ⁷⁶

Če se je ob začetkih ljutomerskih konjskih dirk v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja uveljavila beseda „dirka“ kot določena soznačnica za besedo „dirjanje“, ⁷⁷ se je to zgodilo zato, da se je z besedo „dirka“ opredelila neka vrst prireditev in se je bilo tako mogoče izogniti izrazu „dirjanje“, ki je bil v tem primeru premalo jasen in ki ga je v nakazani zvezi zelo hitro nadomestila beseda „dirka“. Dandanes označuje v slovenščini „dirka“ zlasti „tekmovanje v hitrostni vožnji ali jahanju“ (ekspresivno „veliko prizadevanje za kaj“ in pa „hitenje, naglico“). Ustrezno temu pomeni dandanes „dirkati“ zlasti „tekmovati v hitrostni vožnji“ (ekspresivno „zelo hitro se premikati“). ⁷⁸

Kdor torej v našem času prevaja „rennen“ edinole z „dirkati“, ravna oporečno ali, natančneje, enostransko. Kakor je bilo razloženo, je pomen besede „rennen“ širši. Zato bi bilo treba v pričujočem primeru, ko ni v viru ob tej besedi nikakršnega dopolnila, prevesti navedeni izraz v dveh temeljnih različicah, ne samo v eni. „Rennstrasse“, kakor jo je zapisal Ressel, lahko po eni strani pomeni cesto, na kateri je bilo mogoče znatno hitreje jezdit ali se znatno hitreje voziti kakor na drugih cestah pri Šentjerneju, in sicer toliko hitreje, da je utegnito biti to že dirjanje, se pravi precej večja hitrost, kakor je bila v navadi drugod. Po drugi strani pa lahko pomeni Resslerova „Rennstrasse“ cesto, na kateri so tekmovali ali dirkali.

Toda slednja različica je le malo verjetna, čeprav je ni mogoče do kraja zavreči. Kolikor se da presoditi po današnjem stanju raziskav, ne Resslerovo ne druga pisana pričevanja z eno samo besedo ne omenjajo konjskih dirk v Šentjerneju prej ko konec osemdesetih let 19. stoletja. O njih bi mogla pričevati edinole Resslerova „Rennstrasse“, vendar je treba to omembo vzeti na znanje v dveh različicah in je zatorej le polovične vrednosti. Tudi ustno

72 Ivo P. (Pirkovič), Stari znanci zopet skupaj, Slovenski poročevalec, Ljubljana 10. 8. 1956, str. 8.

73 Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Deutsches Wörterbuch 8, Leipzig 1893, str. 807 d.

74 Gerhard Wahrig, Das grosse deutsche Wörterbuch, Gütersloh 1967, str. 2917; Der Grosse Duden 10, Mannheim—Wien—Würzburg 1970, str. 524.

75 Deutsch—slovenisches Wörterbuch 2, Laibach 1860, str. 1266.

76 France Tomšič, Nemško—slovenski slovar, Ljubljana 1964, str. 628.

77 Angelos Baš, Začetki ljutomerskih konjskih dirk, str. 66; isti, Ljutomerske konjske dirke.

78 Slovar slovenskega knjižnega jezika 1, Ljubljana 1970, str. 412 d.

izročilo ne potrjuje konjskih dirk v Šentjerneju v času Resslerovega službovanja v Pleterjah. Če pravi Pirkovič, da so se „Še po prvi svetovni vojni . . . prav stari domačini spominjali, da so pred 70 leti in več Šentjernejčani prirejali dirke“,⁷⁹ sodi tako šele potem, ko je Murko objavil svoje zadevno mnenje. Prej (1937) je sodil Pirkovič o tem vprašanju drugače: „Šentjernejska konjereja je že stara, saj so se njeni prijatelji že pred več ko pol stoletjem odločili za javne nastope v obliki konjskih dirk.“⁸⁰ Potemtakem ustnega izročila spričo različnih navedb iz istega peresa ne moremo imeti za vir o konjskih dirkah v Šentjerneju v prvi petini 19. stoletja ali nekaj pozneje. In če bi bile, denimo, te dirke kasaške narave, bi morali pripomniti, da so priredili prve tovrstne dirke v srednji Evropi ok. 1870.⁸¹

Vnovič: malo verjetno je, da bi pomenila Resslerova „Rennstrasse“ cesto, na kateri so v tisti dobi bile v Šentjerneju konjske dirke. Povsem izključeno pa kaj takega ni. Če so v okolici Ljutomera še pred začetkom tamkajšnjih konjskih dirk (1874) poznali neke vrste prednice teh tekmovanj, namreč ob slovesnih gostijah in primicijah in pa ob siceršnjih sorodnih priložnostih,⁸² bi bilo kaj podobnega v načelu mogoče tudi v Šentjerneju. Omemba „Rennstrasse“ bi lahko posredno govorila o takšnih tekmovanjih. Ampak le-teh nikakor ne bi smeli opredeljevati kot dirke v sodobnem pomenu.

Konjske dirke (bodisi galopske, bodisi kasaške) so v 19. in 20. stoletju športna panoga, ki rabi predvsem izbiri živali za plemo.⁸³ Tega ni bilo na Slovenskem do sedemdesetih let 19. stoletja. Če bi bili rejci iz okolice Šentjerneja v Resslerovem času kdaj pa kdaj ob prostih dneh preskušali hitrost svojih konj na najpreprostejših tekmovanjih, ne bi bilo mogoče označiti tega za šport. Zakaj šport pomeni „skupek telesnih vaj, ki jih izvajajo posamezniki ali skupine kot igre in na splošno v obliki tekmovanja, in sicer na podlagi natančnih pravil . . .“⁸⁴ Da bi se bili usmerjali v Šentjerneju v tistih letih pri morebitnih tekmovanjih konj po natančnejših pravilih in imeli temu-ustrezne sodnike, pač ne pride v poštev. Zato takšnih tekmovanj, tudi če dovoljujemo določeno možnost, da so obstajala, ne kaže šteti za „pravi šport“, kakor sodi Pirkovič.⁸⁵

Še bolj pa pogreša podlago Murkovo mnenje, da „je moral Ressel sodelovati tudi pri šentjernejskih konjskih dirkah“.⁸⁶ Saj vendar ni o teh dirkah, kot poudarjeno, nikakršnega pričevanja, razen oporečne Resslerove besede. In Ressel bi bil po vsej verjetnosti zapustil o svoji tovrstni dejavnosti kakšno poročilce ali vsaj omembo, zakaj sodelovanje na šentjernejskih konjskih dirkah v tistem času bi bilo nedvomno nekaj posebnega.

Enako gre oceniti Pirkovičevo domnevo, „da je ideja konjskih dirk prinesel v Šentjernejo prav“ Ressel, ki je prišel v Pleterje iz „južnonemških dežel“, kjer so kmetje v poznem srednjem veku „začeli gojiti tekme s konji . . . Dirke so se jim spreminjale v priljubljene kmečke praznike“.⁸⁷ Konjska tekmovanja kmetov v južni Nemčiji so od poznega srednjega veka do 20. stoletja resda neovrgljivo dejstvo,⁸⁸ toda za kakršne koli zveze med temi prireditvami in Resslerom ni najmanjše opore v virih. Za drugi del navedene

79 Ivo Pirkovič, Zanimivo odkritje.

80 —č (Ivo Pirkovič), na nav. mestu.

81 Brockhaus Enzyklopädie 14, 17. izd., Wiesbaden 1972, str. 485.

82 Angelos Baš, Začetki ljutomerskih konjskih dirk, str. 65, 72.

83 Gl. op. 81.

84 Grand Larousse encyclopédique 9, Paris 1964, str. 971.

85 Ivo P. (Pirkovič), Stari znanci zopet skupaj.

86 Vladimir Murko, Josip Ressel, življenje in delo, str. 18.

87 Ivo Pirkovič, Zanimivo odkritje.

88 Gl. op. 81.

Pirkovičeve domneve pa velja natančno isto, kar je bilo povedano za Murkovo mnenje o Resslerovem sodelovanju „pri šentjernejskih konjskih dirkah“.

(Tudi ne drži, da bi bile v Nemčiji prve novodobne konjske dirke 1830 v Berlinu, kakor pravi Pirkovič,⁸⁹ temveč so bile 1810 v Münchnu).⁹⁰

Naposled: če se zdi Pirkoviču, „da so po Resljevem odhodu konjske dirke v Šentjerneju opustili“ in jih obnovili proti koncu 19. stoletja,⁹¹ naj bo ob tem opomnjeno, da ni v nobenem viru, ki pričuje o začetkih konjskih dirk v Šentjerneju (1889 in pozneje), najti ničesar, kar bi govorilo, da so bila že kdaj prej (nekaj desetletij) na Dolenjskem podobna tekmovanja, čeprav zadevnih virov ni malo, pa tudi najbolj skopi niso v svojih izpovedih. In nerazumljiv je Pirkovič, ko trdi: za Resslerovega konja „vemo tudi, da je bil treniran dirkalni konj“.⁹² V resnici vemo samo, da je imel Ressel, ko je bil v Pleterjah, konja.⁹³ Da bi bila ta žival „dirkalni konj“, se pravi športni konj, vzrejen za dosego največje hitrosti v galopu (ali kasu), poleg tega pa še treniran, ni mogoče z ničimer utemeljiti.

Summary

The Beginnings of Horse Racing at Šentjernej

The staging of horse races in Šentjernej began in 1889. In that year Šentjernej in Dolenjska followed closely in the footsteps of the Slovenian Štajerska where, after the example of Ljutomer (from 1874), within a short ten years horse racing was organized in Radgona (from 1877), Cmurek (from 1878), Žalec (from 1881) and Maribor (from 1883). However, while in the Slovenian Štajerska the staging of horse races was in the hands of the Racing Society, this was not the case in Šentjernej; horse racing in Šentjernej in the first period, that is until their abandonment in 1902, was staged by the Farmer's Association of Kranjska. The objectives were the same as in the Slovenian Štajerska: that horse racing should be a test of the capabilities of the horse, thereby enabling the selection of the best animal for breeding, and also to make possible the better sale of horses.

Horse races in Šentjernej were farmers races (with either cart or trotting rig) and, as a rule, with regard to the breeders and drivers and also a great majority of the public spectators, the competition represented a public test of both horse breeding and driving, and to a large extent also of general farming practice. It may be readily understood that such trials were equally as attractive to the spectators as they were to the competitors, that is to say the horse breeders, who were at one and the same time also drivers. That prizes at Šentjernej were at the beginning relatively very high was yet an added attraction, to the races.

From 1902 to 1920 horse racing was abandoned in Šentjernej. This came about because of the uncertainty of the times and the fact that they were of too little advantage in the sale of fast horses, and also as a consequence of a lack of financial support from the official body staging the competition.

89 Ivo Pirkovič, Zanimivo odkritje.

90 Gl. op. 81.

91 Ivo P. (Pirkovič), Stari znanci zopet skupaj.

92 Prav tam.

93 Gl. op. 68, 69, 70.